

I anledning af Lokalhistorisk Afdelings nedlæggelse

Kim Furdal, Jørgen Mikkelsen og Lars Nilsson

Fortid og Nutid juni 2000, s. 124-130

Lukningen af Lokalhistorisk Afdeling på Københavns Universitet har affødt følgende reaktion, der i form af et åbent brev er stilet til bestyrelsen for Institut for Historie. I appellen argumenterer de tre forfattere, hver ud fra deres udgangspunkt, for vigtigheden af, at der fortsat forskes og arbejdes med lokalhistorien på universitetsniveau.

Kim Furdal, f. 1959, cand.mag., siden 1994 leder af Institut for Sønderjysk Lokalhistorie i Aabenraa. Har bl.a. publiceret *Fra preussiske landkommuner til danske sognekommuner* (1999) samt adskillige artikler og registreringer.

Jørgen Mikkelsen, f. 1957, ph.d., arkivar og seniorforsker ved Landsarkivet for Sjælland mm. Har publiceret en række artikler mm., fortrinsvis om dansk byhistorie i 1700- og 1800-tallet.

Lars Nilsson, f. 1945, fil.dr., professor i historie ved Stads- og Kommunehistoriska Institutet ved Stockholms Universitet. Har bl.a. publiceret *Den urbana transitionen. Tätorterne i svensk samhällsomvandling 1800-1980* (1889) og *Den urbana frågan* (1990).

I juni 2000 går lektor Knud Prange på pension. Prange har ledet Lokalhistorisk Afdeling ved Institut for Historie siden afdelingens oprettelse i 1970. Han har også været den eneste medarbejder ved afdelingen – bortset fra nogle få studentermedhjælpere i 70'erne og 80'erne og en stipendiat i begyndelsen af 90'erne. Den aktuelle økonomiske krise for Københavns Universitet gør det betænkeligt at genopslå Pranges stilling på nuværende tidspunkt. Imidlertid har institutledelsen besluttet ikke blot at »indefryse« lektoratet, men at nedlægge afdelingen ved Pranges afgang.

Denne beslutning har affødt flere protester – bl.a. fra de norske og finske lokalhistoriske institutter og fra to tidligere formænd af Dansk Historisk Fællesråd. Norsk Lokalhistorisk Insti-

tutt har således bl.a. påpeget, at Lokalhistorisk Afdeling har haft en vigtig funktion ved at understøtte og udvikle de specifikke lokalhistoriske teorier og arbejdsmåder, »som ikke uten videre kan ivaretas av det generelle historiefaglige miljøet«. Norsk Lokalhistorisk Institutt sammenligner også organiseringen af den lokalhistoriske forskning i Danmark og Norge og bemærker i denne forbindelse, at hele ni norske universiteter og andre højere læreanstalter gennemfører undervisning i lokalhistorie på grundfags- eller mellemniveau.

Også vi beklager beslutningen om at nedlægge Lokalhistorisk Afdeling. I det følgende vil vi udtale os som enkeltpersoner, men vi opfatter os samtidig som repræsentanter for hver sin gruppe af Lokalhistorisk Afdelings

samarbejdspartnere. Vi lægger derfor vægt på hver sin side af afdelingens aktiviteter. Men de tre indlæg har en fælles målsætning, nemlig en opfordring til Institut for Historie til – i løbet af de nærmeste år – at tage skridt til en videreførelse af de funktioner, som Lokalhistorisk Afdeling har udført siden 1970. Da behovene for disse funktioner bestemt ikke er blevet mindre vigtige i løbet af de sidste 30 år, bør videreførelsen ske på mindst det samme niveau som i Lokalhistorisk Afdelings levetid. Derimod kan det være værd at overveje, om alle opgaverne skal udføres af samme person eller personkreds.

Vores indlæg har karakter af et åbent brev til institutledelsen. Vi har valgt denne form, fordi vi mener, at Lokalhistorisk Afdelings arbejdsfelt – i særdeleshed forholdet mellem lokalhistorikerne og universitetsmiljøet – fortjener en bredere debat. Vi håber derfor, at institutledelsen vil kommentere vores overvejelser.

Lokalhistorisk Afdeling og de lokalhistoriske miljøer

Interessen for dansk lokalhistorie har næppe nogensinde været større end i dag. Ganske vist har de store traditionelle amtshistoriske foreninger haft en medlemsmæssig tilbagegang siden midten af 1960'erne, hvor foreningerne stod på deres højdepunkt. Udviklingen inden for den lokalhistoriske organisationsdannelse har imidlertid for længst gjort Peter Seebergs berømte ord om historiens dødedans ved genforeningsjubilæet i 1970 til skamme: *»Vi er blevet gamle nok nu og mindes kun, fordi andre mindes. Vi er kommet i dag for at sige farvel til genforeningen, ja for at sige farvel til historien. Der er allerede sket for meget, vi ønsker ingen historie mere. Vi beder om tid, tid til at tænke os om, tid til at ændre, tid*

til at fortryde«.¹ Ordene faldt tankevækkende nok kun få år før, der fra midten af 1970'erne for alvor kom skub i interessen for lokalhistorien og det lokalhistoriske arbejde. Den brede folkelige historiske interesse forsvandt ikke med velfærdsstaten og ungdomsoprøret, men den vendte sig mod slægtens og lokalsamfundets historie. Mest markant og synligt har denne udvikling kunnet følges for de lokalhistoriske arkivers vedkommende. Mens der i 1963 var 33 lokalhistoriske arkiver i Danmark tilknyttet Sammenslutningen af Lokalararkiver (SLA), havde foreningen i 1999 ikke mindre end 435 medlemsarkiver. Af flere årsager er det reelle antal af lokalhistoriske arkiver dog langt større. Og bag de store og små arkiver står en stor og bred folkelig opbakning. Desværre mangler der grundlæggende undersøgelser af denne udvikling, men for Sønderjyllands vedkommende er ikke mindre end 13.325 personer eller 5,2% af befolkningen i landsdelen fra spædbørn til pensionister medlemmer af lokalhistoriske foreninger, der driver eller støtter et lokalhistorisk arkiv.

Alene på den baggrund kan det undre, at Institut for Historie ved Københavns Universitet ikke bakker denne udvikling op med forskning i lokalhistoriens teori og metode og i konkrete lokalhistoriske studier. Langt hen ad vejen anvender lokalhistorikerne de samme teorier og metoder som i arbejdet med den generelle historie, men lokalhistorikerne har også deres teorier, som kræver en særlig indsigt, så der til stadighed kan ske en teoretisk og metodisk udvikling af området. Man fristes derfor til at stille spørgsmålet, om lokalhistoriske studier er for folkelig til, at Institut for Historie vil tilgode denne del af den historiske interesse. Eller er det tidligere tiders opfattelse af Rigshistorien som historiens egentlige forskningsobjekt, som slår igennem i prioriteringen af ressour-

cer? Der bliver udført megen udmærket lokalhistorisk forskning på Institut for Historie – også uden for Lokalhistorisk Afdelings regi. Men kan man være sikker på, at dette også vil være tilfældet i fremtiden, hvis man ikke sørger for, at en eller flere personer får dette som et særligt ansvarsområde på samme måde, som det er tilfældet med f.eks. antikkens historie og landbrugs-historien?

Der er under alle omstændigheder mange gode grunde til at øremærke ressourcer til denne del af den historiske arbejdsmark. Med den stigende lokalhistoriske interesse er der fulgt en stigende professionalisering af de lokalhistoriske institutioner. Først så vi udviklingen inden for de kulturhistoriske museer godt bakket op af museumsloven, siden inden for de lokalhistoriske arkiver, primært og først i de større byer, hvor brændstoffet ofte har været engagerede arkivledere, en betydelig formidlingsvirksomhed og en stor folkelig opbakning bag det lokalhistoriske arkiv. Der findes ingen tal for denne udvikling. Da SLA i midten af 1990'erne undersøgte de lokalhistoriske arkiver, så man kun på det samlede antal medarbejdere ved arkiverne og ikke på fordelingen mellem de enkelte faggrupper. Uden interesse er det dog ikke, at antallet af fastansatte medarbejdere på de lokalhistoriske arkiver alene fra 1992 til 1994 steg fra 217 til 236, dvs. med knap 8%. Væksten er dog overvejende sket på de store stadsarkiver i de større bysamfund.² Tallene dækker over et stigende kommunalt engagement i de lokalhistoriske arkiver, og man tager næppe fejl, hvis man antager, at en del af de lønkroner som følger med, går til universitetsuddannede historikere.

Selv om professionaliseringen foregår i et langsommere tempo end inden for de kulturhistoriske museer, hvad der i al væsentlighed skyldes den manglende landspolitiske interesse

for den arkivaliemæssige del af den lokalhistoriske kulturarv, så er der ingen tvivl om retningen. Der vil i de kommende år være et stigende behov for faguddannede historikere med en solid faglig kompetence i lokalhistoriens teori, metode og arkivkundskab. Her har Lokalhistorisk Afdeling siden starten vist sin eksistensberettigelse. Afdelingen har gennem årene givet de studerende en solid faglig indsigt i arkivvæsenets opbygning og principper. At dette arbejde har båret frugt, ses af, at mange studerende har sat kronen på værket med et lokalhistorisk speciale, meget ofte på basis af arkivstudier. Mange af disse studenter har siden fundet beskæftigelse på de lokalhistoriske arkiver, i Statens Arkiver og på de kulturhistoriske museer. Dermed har Institut for Historie meget konkret og systematisk bidraget til at sætte en faglig standard på mange lokalhistoriske institutioner, en effekt man kan håbe på, men næppe forvente, hvis undervisningen i lokalhistorisk teori, metode og arkivkundskab skal varetages af personer, der ikke nødvendigvis har forsket i lokalhistorie. Alting er også tegn, og man kan næppe regne med større opbakning til lokalhistorie og lokalsamfundsstudier fra de historiestuderendes side, når man fra instituttets side har signaleret en klar nedprioritering af dette forskningsfelt.

Sideløbende med det universitetsinterne arbejde har Lokalhistorisk Afdelingen leveret råd og vejledning til de lokalhistorisk interesserede. Vejledningen er sket på flere planer. Mest synlig er afdelingens omfattende række af håndbøger og publikationer, der siden 1972 har givet de lokalhistoriske foreninger og arkiver et godt arbejdsredskab. Blandt disse kan nævnes Peter Bredsdorff: *Kortlægning og historiske studier. Et værktøj?* fra 1973, Knud Prange: *Lokal historie – en håndbog* fra 1989, og senest *Det store i det små*,

hvor en række forskere og tidligere specialestuderende ved Lokalhistorisk Afdeling giver deres bud og synsvinkler på lokalhistorie. Man skal dog ikke glemme den mindre synlige del af vejledningsfunktionen, de mange skriftlige forespørgsler og telefoniske henvendelser fra hele landet. Ikke mindst denne del af afdelingens arbejde er et lille link mellem to verdener, der bidrager til en bredere og bedre folkelig forståelse for nødvendigheden af den forskning, som foregår på Institut for Historie og det videnskæssige potenti-ale, som instituttet rummer.

Dermed har Institut for Historie også skabt et bindeled mellem instituttet og den lokalhistoriske verden, der er aftager af dets forskning og kandidater. Den lokalhistoriske arbejdsmark får vejledning og støtte til at styrke de mange men små faglige miljøer og til at udgive bedre lokalhistoriske publikationer. Desuden styrkes opbygningen af de lokalhistoriske arkiver. Hvis ellers Institut for Historie benytter sig af muligheden, så er der her en enestående mulighed for at få respons fra aftagerne af instituttets kandidater og forskning. Dette samspil kan bl.a. sætte fokus på forskningsmæssige sorte huller og aftagernes ønsker til de kommende kandidater. Endelig må det ikke overses, at de lokalhistoriske arkiver i midten af 1990'erne lå inde med mere end 77 hyldekilometer arkivalier. Her er altså nok til mange års forskning og adskillige disputatser ikke alene i den enkelte lokalitet, men også til store bredt anlagte forskningsprojekter i f.eks. partiforeningernes historie og erhvervshistorie med rigshistoriske perspektiver.

Så sent som i decembernummeret af *Journalen* 1999 satte formanden for Dansk Lokalhistorisk Forening (DLF), lektor, dr.phil. Erik Helmer Pedersen, det som en af foreningens målsætninger på længere sigt at »styrke den lo-

kalhistoriske virksomhed ved at øge vor konsulentbistand og ved at få udgivet publikationer, som kan virke inspirerende«. Nuvel! Ganske vist i DLF-regi, men når Dansk Historisk Fællesråd allerede en gang har fungeret som fødselshjælper for en sådan konsulent, var det mere end en overvejelse værd at bygge videre på denne institution, hvis arbejde også er forskningsbase-ret. Institut for Historie har i kraft af Lokalhistorisk Afdeling i dag et net af kontakter til den lokalhistoriske verden og et solidt kendskab til den lokalhistoriske forskning, som resten af instituttet kan trække på, hvis man ønsker det. Derfor kan det heller ikke være et problem for forskerne ved Institut for Historie at få kendskab til den lokalhistoriske forskning. Vejen fra Njalsgade til Florsgade er kort, men det tager en generation at opbygge et netværk af forbindelser til alle kroge af den lokalhistoriske verden. Denne kontakt kommer ikke af sig selv. Prisen er derfor høj og det kræver særlig omtanke, inden man river dette netværk af kontakter ned.

Kim Furdal

Statens Arkiver og universiteternes arkivundervisning

Ved indgangen til år 2000 rummede Statens Arkiver ca. 260 hyldekilometer arkivalier, og denne mængde forøges med over 5 km om året. Det er hensigten, at Statens Arkiver inden for den næste halve snes år skal modtage alle de statslige arkivalier, som er skabt før ca. 1980 og som ikke længere er i hyppig administrativ brug. Selv om amtskommuner og kommuner ikke har afleveringspligt, har en stor del af disse myndigheder også afleveret deres arkiver fra før 1970 til de statslige arkiver. Landsarkivet for Sjælland m.m. ligger således nu inde med ca. 2,5

km arkivalier fra de gamle købstads- og sognekommuner.

Til trods for, at Statens Arkiver kan glæde sig over store besøgstal, bliver samlingerne langt fra udnyttet efter fortjeneste. Dette gælder ikke mindst for arkivalierne fra det 20. århundrede. Det er muligt, at pressens gentagne påstande om arkivernes lukkethed afskrækker nogle fra at gå i kast med dokumenter fra den nyeste tid, men der er givetvis også gjort alt for lidt for at tilgængeliggøre dette materiale for en bredere kreds. I tilgængeliggørelsen af nyere – såvel som ældre – arkivalier spiller universiteternes kurser i arkivkundskab en meget vigtig rolle.

På Københavns Universitet har Knud Prange gennem næsten 30 år gjort en stor indsats for at udbrede kendskabet til samlingerne på Landsarkivet for Sjælland m.m. Undervisningsforløbene er altid foregået i Landsarkivets lokaler og har bestået i praktiske øvelser med mange centrale kildegrupper. Den omstændighed, at kurserne som regel har strakt sig over to semestre, har givet deltagerne god tid til at vænne sig til arkivernes struktur og søgesystemer og en god fornemmelse for de administrative arbejdsgange i ældre tid. Deltagerne er dermed blevet godt rustet til også at give sig i kast med andre arkivinstitutions samlinger. Disse gode resultater må bl.a. tilskrives Pranges baggrund som arkivar på to landsarkiver.

Knud Prange har også brugt megen tid på at vejlede sine studenter under opgaveskrivning. Det gælder ikke mindst for dem, der kom skævt ind på emnet og derfor havde brug for »en ny start«. Desuden har Prange til stadighed søgt at skærpe studenternes iagttagelsesevne og sporsans, idet han bl.a. har betonet værdien af at arbejde videre med de tilfældige arkivfund, der giver anledning til særlig undren.³

Hvis instituttets arkivundervisning for fremtiden bliver reduceret til korte

introduktionskurser, kan man frygte, at mange studerende aldrig vil komme rigtigt i gang med arkivstudier. Det må ikke glemmes, at arkivheurstik adskiller sig markant fra litteratursøgning, og at det første møde med arkivalier er noget af et kulturchoke for en del mennesker. Mange studerende, der besøger et arkiv for første gang, møder op med en forventning om relativt let at kunne finde materiale til belysning af en bestemt problemstilling eller empirisk belæg for en bestemt hypotese. Men arkivernes vejledningspersonale må ikke sjældent give den skuffende meddelelse, at det er umuligt eller meget vanskeligt at gennemføre en systematisk arkivundersøgelse af emnet, fordi de relevante kilder ligger meget spredt (hvis de overhovedet findes) – eller, omvendt, fordi kildematerialet er så omfattende, at det er svært at få hold på det inden for en rimelig tidshorisont. Det bedste råd, man kan give en sådan student, vil ofte være at justere problemstillingen, således at den kommer bedre i overensstemmelse med, hvad de bevarede arkivalier rent faktisk kan belyse. Men hvis vejlederen på instituttet ikke har det fornødne arkivkendskab, vil rådet måske snarere blive, at studenten bør holde sig væk fra arkiverne og koncentrere sig om studier af litteraturen. Og i en tid, hvor de studerende opfordres til hurtig gennemførelse af studierne og hvor der ikke – ligesom tidligere – er råd til at bruge en masse tid på at famle sig frem på må og få, vil vores student nok føle sig stærkt tilskyndet til at følge et sådant råd fra læreren.

Megen arkivbaseret forskning består i rekonstruktion af afgrænsede begivenhedsforløb og analyser af økonomiske og sociale strukturer i snævre geografiske områder. Imidlertid synes denne type forskning ikke at være så højt i kurs hos en hel del historiestuderende, idet mange eksempelvis anser

det for mere »fint« og måske også mere meriterende at skrive opgaver, hvor de »spiller bold« med de store teoretikere. Det er derfor vigtigt, at vejlederen kan stimulere til arkivundersøgelser og forklare, at en analyse af f.eks. en bys befolkningsstruktur i et par folketællingsår eller af beslutningsprocessen i en landkommune i en halv snes år også har sin relevans – og måske endda kan give mere ny viden end mange historiografiske eller historieteoretiske studier. Men naturligvis bør vejlederen også opmuntre studenten til at sætte sin analyse ind i et større perspektiv ved at inddrage den vigtigste danske – og evt. også internationale – litteratur.

Dette indlæg skal derfor munde ud i en opfordring til Institut for Historie om også i fremtiden at gennemføre arkivkurser af længere varighed. I denne forbindelse vil det være nyttigt at tilknytte en eller flere personer med et solidt kendskab til Statens Arkivers samlinger, herunder – ikke mindst – de omfattende samlinger fra de sidste 100 år. Dette mål kunne f.eks. opnås ved – ligesom Syddansk Universitet i Odense – at ansætte en arkivar som ekstern lektor.

Jørgen Mikkelsen

Nordisk samarbejde

Knud Prange og den dengang nystartede Lokalhistorisk Afdeling ved Københavns Universitet kom til som et frisk pust i det nordiske lokalhistoriske samarbejde i begyndelsen af 1970'erne. Det var Prange, som påbegyndte den siden dengang løbende række af nordiske lokalhistoriske seminarer. Det første fandt sted på Sostrup slot i 1973, hvor emnet var »Lokalsamfundene i de seneste 100 år«. Efter almindelig nordisk model har arrangementerne derefter vandret rundt mellem de nordiske lande. Ansvar

har hele tiden ligget hos de forskellige institutter for by- og lokalhistorie i de respektive lande. I november 1998 var rækken atter tilbage i Danmark, da Prange organiserede det niende nordiske lokalhistoriske seminar.

Temaerne har selvfølgelig varieret og en række skiftende emner, som f.eks. by og opland, mellemkrigstid og indvandring, har været taget op. De fleste bidrag findes angivede i de trykte konferencerapporter. Antallet af deltagere på disse seminarer er bevidst blevet holdt på et begrænset niveau, og hvert møde har haft en tværvidenskabelig karakter. Den eneste person som bevisligt har deltaget i alle seminarerne er Knud Prange. Han har selv på en usædvanlig frugtbar måde organiseret tre af dem.

I sammenligning med de andre nordiske lande – bortset fra Island – var Danmark sent ude, da det gjaldt om at skabe en landsdækkende organisation for det historiske studium af lokalsamfund. På et kommunalt initiativ oprettedes det Stadshistoriska Institutet i Sverige allerede i 1919. Det finske Lokalhistoriska Byrå grundlagdes i 1930'erne, og Norsk Lokalhistorisk Institutt kom til i 1950'erne. Alle tre med sæde i de enkelte landes hovedstæder. I Norge fandtes dog siden 1920'erne også Landslaget for Bygdehistorie. Organisation, ressourcer, arbejdsform osv. varierer betydeligt imellem de forskellige landes organisationer. Et fælles mål er dog på alle måder at fremme interessen for lokalsamfundenes historie.

Men selv om Danmark kom sent ind i billedet har man i de seneste decenier, via Knud Prange og Lokalhistorisk Afdeling, betydet meget for udviklingen af nordisk lokalhistorie. Før 1970'erne var det nordiske samarbejde inden for dette område kun svagt udviklet. Det var først med Prange, at der virkelig kom fart på. En forudsætning for Pranges fremgangsrige ind-

sats har været, at der var en institutionel base at agere ud fra. Uden Lokalhistorisk Afdeling havde hans arbejde været umuligt og nordisk lokalhistorie fattigere.

Samarbejdet har ikke kun været indskrænket til de fælles og regelmæssigt afholdte seminarrækker. I flere andre sammenhænge har de nordiske kontakter været betydelige.

Da f.eks. Stadshistoriska Institutet i Stockholm fejrede sin 75-årsdag i 1994 ved at afholde en international konference, var Prange og Lokalhistorisk Afdeling selvskrevne deltagere. Og ved den internationale byhistoriske konference om Capital Cities, som Stadshistoriska Institutet arrangerede i 1998, var Prange en meget skattet kommentator og debatdeltager. Dette er bare nogle eksempler.

Hvis man ved Institut for Historie på Københavns Universitet løfter blikket fra budgettet og overvejer hvad Lokalhistorisk Afdeling har betydet for udviklingen af nordisk lokalhistorie,

fremtræder beslutningen om afvikling af afdelingen som dybt ulykkelig. I et kulturland som Danmark burde afviklingen af en så succesrig virksomhed være en tanke, der ikke engang kunne tænkes.

Lars Nilsson

(oversættelse: Peter Henningsen)

Noter:

1. Peter Seeberg: Sønderjylland 1970. Taler i jubilæumsåret, Historisk Samfund for Sønderjylland 1971, s. 42.
2. Poul Porskjær Poulsen: Vi passer på historien. En undersøgelse af lokalarkiverne, Sammenslutningen af Lokalarkiver 1997, s. 86.
3. Et eksempel på et sådant arkivfund er Jens Holmgaards fund af en sag fra 1729 om en københavnsk hosekræmmer, der måtte betale godsejeren på sit jyske fødegods 50 rd. for at slippe fri af vornedskabet. Dette gav anledning til megen undren hos den erfarne landbohistoriker, og de supplerende undersøgelser har nu udmøntet sig i disputatsen: ...uden at landet besværes (1999), der bl.a. beskæftiger sig med den jyske landbefolknings bevægelsesfrihed før 1733.